

Stichting Oudchristelijke Studiën

Verslag najaarsvergadering
zaterdag 12 oktober 2024

Aanwezig: Van Beek, Bouwman, Dijkstra, Van Egmond, Geljon, Hokke, Ten Hove, Lamberigts, Mooij-Kemp, Oosterhuis, Van Reisen, P. Rose, Roukema, Rouwhorst, Staat, Stoelinga-Kruse, Tevel, A. Troost, J. Troost, Van der Vliet, Vos, Van Waarden, Van der Wal, Van Willigen, Witkamp, Zakrzewska.

De **ochtendlezing** werd verzorgd door prof. dr. Bas ter Haar Romeny (VU) die sprak over *Theodorus van Mopsuestia's* Interpretatie van de Schepping: *De Griekse en Syrische fragmenten en hun betekenis voor het debat over laatantieke Bijbeluitleg*.

Ter Haar Romeny besprak wat er over is van Theodorus van Mopsuestia's Ἐρμηνεία τῆς κτίσεως. Dit geschrift is slechts fragmentarisch overgeleverd, waardoor er zelfs discussie is ontstaan over het precieze onderwerp. Met anderen neemt Ter Haar Romeny aan dat het boek een commentaar op heel Genesis bevatte en niet alleen op de eigenlijke scheppingshandeling (die in de bewaard gebleven fragmenten het meeste terugkomt). Theodorus werd door de spreker in de context geplaatst van het debat over het bestaan van een Antiocheense school. Waar dit idee met name in Engelstalige literatuur lange tijd met scepsis is gezien, is ook daar nu meer aandacht voor de overeenkomsten in Bijbeluitleg tussen verschillende exegeten die aan deze 'school' worden verbonden. De vroegste vertegenwoordigers waren Eusebius van Emesa, Diodorus van Tarsus en Theodorus.

Hoewel Theodorus *post mortem* is veroordeeld door het tweede concilie van Constantinopel in 553, leefde hij in zijn tijd in vrede met de Kerk. Van zijn werk is echter het nodige verloren gegaan. Het Genesiscommentaar moet worden samengesteld uit fragmenten in de *Catena op Genesis*, Procopius van Gaza's *Epitome*, de *Collectio Coisliniana* en een Venetiaans *florilegium*, en via citaten van tegenstanders. Daarnaast zijn er nog enkele langere Syrische fragmenten en veel citaten in latere Syrische exegetische verzamelwerken. Ter Haar Romeny heeft zich ten doel gesteld om, samen met Cor Hoogerwerf, een gedrukte editie met vertaling te maken van de fragmenten die zeker aan Theodorus' commentaar dienen te worden toegeschreven. Een online editie vult deze aan met onzekere fragmenten.

Hoewel Theodorus en anderen uit de regio Antiochië duidelijk verwantschap tonen, onder meer in de belangstelling voor (het begin van) Genesis, moeten ze genuanceerd worden onderscheiden van de exegeten uit Alexandrië. De Antiocheners verwerpen allegorische uitleg niet categorisch, maar willen de gehele Bijbel allereerst naar de letter verklaren. Daar kan eventueel een allegorische betekenis aan toe worden gevoegd. Een uitsluitend allegorische uitleg zagen ze als te gemakkelijk; bovendien deed zo'n uitleg geen recht aan de eenduidigheid van de Schrift. De Alexandrijnen

daarentegen accepteren iedere betekenisvolle uitleg op een passage (exegetisch maximalisme), en ook meerdere die niet volledig met elkaar te verenigen zijn. Ze waarderen obscure passages omdat die de lezer dwingen dieper te graven naar betekenis. Tegelijkertijd adresseren Antiocheense en Alexandrijnse exegeten vaak dezelfde problemen en overlappen soms ook hun interpretatieve oplossingen.

Verklaringen voor de Antiocheense aanpak zag Ter Haar Romeny in het onderwijs in Antiochië, dat grammatica en retorica combineerde, maar filosofie van die gebieden uitsloot, en in hun reactie op critici. Hij dacht hierbij in het bijzonder aan Porphyrius, die allegorische interpretatie geen acceptabele duiding vond voor historiografie, terwijl de christenen de Bijbel als historisch werk presenteerden. De Antiocheners zouden met hun verwerping van (al te veel) allegorie gereageerd kunnen hebben op deze kritiek.

Uiteraard bood de lezing stof tot napraten, met name over de verhouding tussen typologie en allegorie en Antiocheense en Alexandrijnse exegeten.

Na de ochtendlezing presenteerde Marten van Willigen kort het door hem samen met Anthony Dupont geredigeerde *Ambrosiana Neerlandica. Context en Receptie van het Gedachtegoed van Ambrosius van Milaan*, verschenen bij Peeters, met verschillende bijdragen van leden van het genootschap. Er is ook een in memoriam voor Gerard Bartelink in opgenomen, die nog een 'woord vooraf' schreef voor de bundel.

Na de lunchpauze deelde Nienke Vos enkele persoonlijke herinneringen aan Laela Zwollo, die tot afgelopen voorjaar lid was van ons genootschap en deze zomer plotseling overleed. Meta Hokke sprak vervolgens een **in memoriam** uit.

De levendige **middaglezing** werd gehouden door prof. em. Jacques van der Vliet, RU / LIAS UL / NINO Leiden onder de titel: *Een herder en zijn kudde: het archief van Pistentius, bisschop van Koptos (ca. 549-632)*. Van der Vliet stelde zich tot doel drie cruciale vragen te beantwoorden in deze lezing: wie Pistentius (Pesynthios) was, hoe willekeurig de samenstelling van het overgeleverde deel van het archief was (onder de pakkende kop 'archief of scheurmand?') en waaruit het archief bestond.

Pistentius werd door Damianus, patriarch van Alexandrië in 578-607 rond 599 gewijd tot bisschop van Koptos in de anti-Chalcedoonse, miaphysitische kerk, die de basis vormt voor de huidige Koptische kerk in Egypte. Koptos was een belangrijke handelsstad met militair belang aan de route naar de Rode Zee. Tijdens Pistentius' episcopaat (dat duurde tot 632) namen de Perzen gedurende tien jaar de macht in Egypte over, waarop Pistentius naar het klooster van Epiphanius in West-Thebe vluchtte. Zowel uit overgeleverde brieven als uit contemporaine bronnen rijst het beeld van een charismatische, wijd en zijd gerespecteerde bisschop.

Het zogenaamde archief van Pistentius bestaat uit ongeveer 100 papyri, vooral brieven, en enkele *ostraka*. Diverse papyri zijn hergebruikt en geven zo ook een beeld van het alledaagse leven in Egypte ten tijde van Pistentius. Het archief raakte in de loop van de tijd over de hele wereld verspreid, nadat het op de oudhedenmarkt was beland. Het Louvre huisvest echter een groot deel: 68 papyri. Een nieuwe editie met Franse

vertaling en commentaar en Engelse vertaling van deze papyri (te verschijnen bij Peeters met Van der Vliet als een van de auteurs) zal de ontoereikende oude editie ervan vervangen. Enkele sporen van antieke archivering maken aannemelijk dat het daadwerkelijk om een archief ging. Ook de onderwerpen van de papyri wijzen daarop.

Opmerkelijk is de dominantie van het Sahidisch Koptisch in het archief, terwijl het Grieks in Pistentius' tijd nog altijd de dominante taal was. De brieven zijn vrijwel uitsluitend aan Pistentius gericht door geestelijke en wereldlijke ambtsdragers. Van der Vliet behandelde twee gevallen waarin een klein dossier van bij elkaar horende documenten kon worden opgesteld, in beide gevallen over een verloving. Hieruit sprak duidelijk de sociaal-maatschappelijke rol van een verloving, die de amoureuze ver oversteeft. Pistentius komt naar voren als een gezagsdrager die de orde moet en wil handhaven. Ook gebruikte hij zijn archief om zijn netwerk te onderhouden, kennis op te doen en opdrachten door te geven. Briefschrijvers aan de bisschop hoopten zijn steun te verwerven.

In de toekomst wil Van der Vliet ook de andere delen van het archief uitgeven, maar het zal nog een hele klus worden om die bij elkaar te brengen. De discussie naderhand spitste zich onder meer toe op de werking van het archief.

Bestuursmededelingen

- ✚ Nienke heet Jaap-Bram Hannessen van harte welkom als nieuw lid van de Stichting.
- ✚ Albert-Kees Geljon heeft erin toegestemd een nieuwe termijn als bestuurslid aan te gaan. Het bestuur heeft afscheid genomen van Gerard Rouwhorst als bestuurslid. Hij wordt niet vervangen.
- ✚ T/m 31 januari 2025 loopt een kortingsactie van 50% op alle Sources Chrétiennes-delen t/m no. 623 via de website van éditions du cerf.
- ✚ Het lustrumcongres zal in het najaar van 2026 plaatsvinden en gewijd zijn aan het werk van Christine Mohrmann en de navolging ervan. Een call for papers is in het voorjaar uitgezonden en kan desgewenst worden opgevraagd bij de secretaris.
- ✚ De secretaris roept leden op tot het aanmelden van boeken en boekdelen voor de publicatielijst van leden op de website. Het gaat om recente publicaties, die gedurende beperkte tijd op de site vermeld worden.
- ✚ De data van de eerstvolgende vergaderingen zijn 8 maart en 11 oktober 2025.

Hartelijke groet,

Roald Dijkstra (secretaris)

Contact: roald.dijkstra@ru.nl / 06-20534884

Dit verslag is ook te vinden op <https://www.oudchristelijkstudien.nl/>.